

İslâm Hukukunda Mehir Davaları*

Şükrü Şirin

Doktora öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri
ssirin@sakarya.edu.tr

Öz

İslâm hukukunun kadının haklarını tespit ve tayin noktasında ortaya koyduğu en önemli hususlardan biri olan mehir, kültürlerde farklı isimler adı altında uygulanmış olsa da salt kadının hakkı olma özelliğini İslâm hukuku sayesinde kazanmıştır. Para, mal, menfaat gibi şeylerin mehir olarak kabul edildiği İslâm hukukunda mehir, kadının şahsî malı olarak değerlendirilmiş ve bu mal üzerindeki tasarruf yetkisi kadına verilmiştir. Vasfî ne olursa olsun nikâh akdinde taraf olan her kadının mehir hakkı vardır. Evliliğin bir şekilde sona ermesi halinde kadın, yeni bir yuva kurma imkânı bulana kadar geçen süre zarfındaki ihtiyaçlarını mehir sayesinde karşılayabilecek ve belki de yüksek miktarda olan bir mehirle hayatını ekonomik açıdan güvence altına alabilecektir. İslâm hukukunda farklı çeşitleri olan mehrin, yarısının veya tamamının kesinleşmesini gerektiren hususlar, mezhepler arasında ihtilafa konu olsa da mehirsiz bir nikâh akdinin olamayacağı konusunda icma oluşmuştur. Mehrin tesmiye ya da teslimi hususunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar ise mehir davaları olarak incelenip konuya dair hükümler tespit edilmiştir. Bu çalışmada mehir konusundaki ihtilaflar ele alınacaktır. Anahtar Kelimeler: Mehir, Müsemma, Tesmiye, Mehr-i Misisl, Nikâh.

Cases of Dower in Islamic Jurisprudence

Dower (al-mahr) is one of the most important matters revealed by Islamic law about determination and identification of women's personal rights. Even if dower has been applied with different names in the human societies, it has won feature of being mere woman's right thanks to Islamic law. In the Islamic law, in which money, goods, benefit have been accepted as dowers, dower has been evaluated as woman's personal property and the mere power of disposition has been given to the woman. Every woman who is one of the sides in the marriage contract has right of dower regardless of their attributes. Although there are some disputes between sects about issues that require the becoming definite dower's half or whole, there is an ijma about that a marriage contract can not be without a dower. The conflicts about specifying or delivering of dower have been examined and the judgements regarding the issue have been determined. In this study, the disputes about matter of dower will be handled.

Keywords: Dower, Specified Dower, Customary Dower, Specifying of Dower, Marriage Contract.

Atıf

Şükrü Şirin, İslâm Hukukunda Mehir Davaları, Marife, Kış 2015, 15/2, ss. 298-319.

* Bu çalışma 'İslâm Aile Hukukunda Mehir' isimli yüksek lisans tezimizden üretilmiştir.

Giriş

Nikâh akdinin mali bir sonucu olan mehir, kadın açısından ekonomik bir güvence olarak değerlendirilebilir. Suudi Arabistan gibi bazı toplumlarda mehr-i müeccel olarak belirlenen miktarın oldukça astronomik rakamlarla belirlenmesi, evlenmeyi zorlaştırdığı gibi kocanın boşama yetkisini kullanması noktasında da ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle söz konusu ülkede mehrin sınırlanması konusunda bir karar alınmış ve üst sınır olarak kızların mehri 50 bin riyal, dulların mehri ise 30 bin riyal olarak belirlenmiştir.¹ Yüksek miktarda belirlenen mehr-i müeccel koca açısından caydırıcı bir faktör olmakta ve böyle bir uygulama ile kadın, evliliğini bir açıdan güvence altına almaktadır. Amaç her ne kadar ailenin devamlılığını sağlamak olsa da bazı durumlarda evlilik akdi son bulmakta ve taraflar arasında mehre bağlı ihtilaflar olabilmektedir. Aslında bu ihtilafların varlığı için evlilik akdinin boşanma ile sonlandırılmasına da gerek yoktur. Zira taraflardan birinin ölümü ile doğal olarak son bulan akit sonrasında da ihtilaflar olabilmektedir.

İslam hukuku açısından mehrin tamamının ödenmesini gerekli kılan sebepler, mezhepler arasında ihtilafı olmakla beraber şu şekilde sıralanmaktadır:

Zifaf, taraflardan birinin ölümü, halvet-i sahîha, kadının zifafsız olarak bir yıl koca evinde kalması, ölüm hastalığı sırasında yapılan boşama, kocanın zifaf olmaksızın eşine şehvetle bakması veya öpmesi. Bu sayılan hususlardan ilk ikisi üzerinde bütün mezheplerin ittifakı olmakla birlikte diğer konular üzerinde fakihler arasında ihtilaf vardır.

1. Mehrin Tarifi, Tarihçesi ve Hükümü

(m-h-r) kökünden türeyen ‘el-mehru’ kelimesi lügatte; nikâh akdi ile erkeğin kadına ödediği şey² olarak tarif edilmiştir. Mehir olarak verilen mal *sadâk*,³ *nihle*,⁴ *atiyye*,⁵ *farîda*,⁶ *ücrâ*,⁷ *ukr*,⁸ *saduka*,⁹ *alâik*¹⁰ gibi farklı isimler altında da ifade edilmiştir.¹¹ Fıkıh kitaplarında kullanılan bu kelimelerin pek çoğu bu manada Kur’an-ı Kerim’de geçmemektedir. Mehir kelimesi de Kur’an’da geçmemekle beraber konuyla alakalı hadislerde sıkça kullanılmaktadır.

¹ <http://www.alarabiya.net/ar/saudi-today/2015/08/18>

² İbrahim Mustafa v. dğr., *el-Mu’cemu’l-vasîf*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, ‘m-h-r’ maddesi, II, 889.

³ Nisâ, 4/4; Müslim, *Nikâh*, 78.

⁴ Nisâ, 4/4; Buhârî, “Tefsîr”, *Nisâ (4)*, 6.

⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, 1993, III, 41.

⁶ Bakara, 2/236-237.

⁷ Nisâ, 4/24, 25; Mâide, 5/5; Ahzâb, 33/50; Mümtahine, 60/10; Talâk, 65/6.

⁸ Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Ta’rifât*, Beyrut, 1983, s. 153; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kâmusu*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997, V, 391.

⁹ Nisâ, 4/4.

¹⁰ Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, Beyrut, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1993, IV, 367.

¹¹ Mehir anlamında kullanılan kelimeler toplu olarak bir beyit halinde zikredilmiş ama kime ait olduğu belirtilmemiştir. Bu kelimeler için bk. Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *en-Nehru’l-fâik şerhu Kenzi’d-dekâik*, Beyrut, 2002, Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, II, 229; Abdülkerim Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi’l-mer’e*, Beyrut, 1993, VII, 49.

Hanefî fakihlere göre mehir; şeriatın mübah kıldığı ölçüler içerisinde kocanın kadından istifade etmesinin bedeli olarak peşin ya da ilerideki bir tarihte ödemesi gereken mal veya bir fayda¹² olarak tanımlansa da söz konusu istifadenin mahiyeti tam olarak açıklanmış değildir. Dolayısıyla mehrin neyin karşılığı olduğundan ziyade, kadının değerini yükseltme, ihtiyaçları ve evlilik hazırlıkları için ekonomik destek, nikâhın önemini ortaya koyma gibi hikmet ve maslahatlar içerdiği ifade edilmiştir.¹³

Nikâh akdinin sonucu olarak, kocanın karısına ödemesi gereken para veya mal¹⁴ şeklinde tarif edilen mehir, nikâh akdinden sonra özel şartların gerçekleşmesiyle -bu şartların neler olduğu mezhepler arasında farklılıklar arz etmektedir- erkeğin kadına vermek mecburiyetinde bulunduğu mal olarak ifade edilmiş ancak bunun neyin karşılığı olarak verildiği ihtilaf konusu olmuştur.

Tarihî seyir içerisinde toplumlar tarafından kullanılan bazı kavramlar uzun süre aynı anlamı taşıyabildikleri gibi zaman içinde farklı anlamların aynı kavramla ifade edildiğini de görmek mümkün olmaktadır. Arapça bir kelime olan mehir kelimesi İslâm öncesi Arap toplumunda kullanılmakta idi. Kelimenin o dönemde ifade ettiği anlam ile daha sonra kazandığı anlam arasında derin farklılıklar görülmemektedir. Günümüz toplumlarında da farklı isimler altında bu tür bir mal, kadına ya da kadının yakınlarına verilmektedir. Eski Türklerde "kahn" olarak isimlendirilen ve neyin karşılığı olarak verildiği tartışılan bu mal, halen devam etmekte olan "başlık parası"nın bir benzeridir. Yahudilikte ise mehir nikâh akdinin bir unsurudur ve mehirsiz nikâh batıl kabul edilmiştir.¹⁵ Bu da gösteriyor ki İslâm'dan önce de bir mehir uygulaması vardı ve bu sadece Arap toplumuna mahsus değildi. Ayrıca Romalılar ve Fransızlarda da benzeri bir sistem olduğu ve hatta bazı toplumlarda söz konusu malı kadının erkeğe ödediği kaynaklarda aktarılmıştır.¹⁶ Afrika kıtasında yer alan ülke ve kabilelerin birçoğunda mehir kadının velisine ödenmekte ve takas evliliği dediğimiz şigar, halen devam etmektedir.¹⁷

Arap toplumunda ve diğer toplumlarda yer alan mehir ile İslâm'ın öngördüğü mehir arasında benzerlikler olmakla beraber ayrıldığı yönler de vardır. Aradaki anlam farklılığının görülebilmesi için mehir, veren ve alan taraf açısından iki bölümde incelenebilir. İslâm öncesi ve sonrası Arap toplumunda evlenmek isteyen erkeğin ödemiş olduğu malın mehir olarak isimlendirildiği görülmektedir. Tarifin birinci bölümü olarak değerlendirilen bu kısımda, veren taraf açısından bir ortaklık söz konusudur. Alan taraf noktasında ise İslâm dininin gelmesinden sonra

¹² Serahsî, *el-Mebsût*, V, 64; Kemaleddîn b. Muhammed b. Abdulvahit İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, (Hidâye ile beraber), Mısır, h. 1315, III, 204.

¹³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yay. İstanbul, 1968, II, 117.

¹⁴ M. Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, 2003, XXVIII, ss. 389-391.

¹⁵ Abdurrahman Sâbûnî, *Şerhu Kavânîni'l-ahvâli's-şahsiyye es-Sûrî*, Dimeşk, 1989, I, 224.

¹⁶ Eski Türklerde ve başka toplumlarda evlenecek erkeğin kız tarafına ödediği para hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Akgündüz, "Başlık", *DİA*, 1992, V, ss. 131-133; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya: Selçuk Üniv. Yayınları, 1988, s. 274 vd.

¹⁷ Mahmut Selâm Zenâtî, *el-İslâmü ve't-tekalîdül-kabeliyye fî İfrîkiyâ*, Beyrut: 1969, s. 75 vd.

kavram yeni bir anlam kazanmış, evlenen kadının kocasından aldığı malın adına mehir denmiştir. Böylece kadının velisinin, yakınlarının ya da başkasının tasarruf hakkı bulunmayan bir malın ifadesi olarak kullanılmaya başlandığını görülmektedir.¹⁸

Mehrin meşruiyetiyle ilgili olarak Kur'an'da çok sayıda ayet bulunmasının yanı sıra¹⁹ bunu ifade eden hadislerin sayısı da oldukça fazladır. İlgili hadisler mehrin varlığına delalet ettiği gibi miktarı konusunda da fikir vermektedir. Demir bir yüzüğün, bir parça elbisenin, ezbere bilinen Kur'ân sûrelerinin ve azat etmenin mehir olabileceğini gösteren rivayetler vardır.²⁰

Abdurrahman b. Avf evlendikten sonra Rasulullah (sav) ile aralarında geçen konuşmayı aktaran rivayet hakkında²¹ Abdurrahman Cezîrî şunları söylemektedir:

"Hadisten anlaşılan şudur ki, Abdurrahman b. Avf Rasulullah'a (sav) evlendiğini söyleyince ona mehri sordu. Çünkü mehir kadına verilmek üzere erkeğe vacip kılınmıştır. Abdurrahman'ın malı yoktu fakat ticaretle bir miktar mal kazandı ve böylece infak edebilecek duruma geldi. Hz. Peygamber de ona gücüne göre bir düğün yemeği vermesini söyleyerek evliliğini ilan etmesini istedi. Ancak bu hadiste mehrin farziyeti açık değildir. "Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin" ayetiyle Allah bunu farz kılmıştır... Ayette geçen nihle kelimesi açıkça, lezzet veya techiz karşılığı olmayan bir hediyeye delalet etmektedir. Müslümanlar da bunun üzerine ittifak etmişlerdir."²²

Buhârî'de Ukbe b. Amir'den rivayet edilen bir hadis²³ hakkında değerlendirme yapan muhaddisler, hadiste geçen "*mâ istahlektüm bihi'l-fürûc*" kısmını farklı manalarda yorumlamış olmakla beraber, mehirle ilgili olduğunu kabul etmişlerdir.²⁴

Ayrıca yine Buhârî ve Müslim'in rivayetine göre Enes b. Malik, Hz. Peygamber'in Safiyye'yi azad ettiğini ve bunu mehir olarak kabul ettiğini bildirmiştir.²⁵

¹⁸ Mehir veya bir başka isim altında, evlenme sırasında ödenen bu malın tarih içindeki gelişimi ve felsefesi için bk. Şehit Ayetullah Murtazâ Mutahharî, *Hukûku'l-mer' fi'n-nizâmi'l-İslâmî*, Arapçaya trc. Haydar el-Haydar, Kuveyt, trz. s. 209 vd.

¹⁹ Mehir konusunu içeren ayetlere birkaç örnek olarak; "*Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin...*" (Nisâ, 4/4)

"... Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı... Onlara kararlaştırılmış olan mehirlerini verin..." (Nisâ, 4/24)

"... Kadınlara verdiklerinizden (mehir olarak) bir şey almanız (boşanma esnasında) size helal olmaz." (Bakara, 2/229)

"Eğer bir işi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın..." (Nisâ, 4/20)

"Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır..." (Bakara, 2/237)

²⁰ Buhârî, *Nikâh*, 50, 54; Müslim, *Nikâh*, 211, 212, 215, 217.

²¹ Buhârî, *Nikâh*, 54; Müslim, *Nikâh*, 215-217.

²² Abdurrahman Cezîrî, "el-Mehr", *Mecelletü'l-Ezher*, Cilt 8, Sayı 6-7, Kahire: 1937, s. 394-400.

²³ "*Yerine getirilmesinde titizlik göstermeniz gereken şartların en önemlisi, evlenerek kendilerinden istifadeyi helal kıldığınız kadınların hakkıdır.*" Buhârî, *Nikâh*, 52.

²⁴ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, Kahire, 1407, IX, 124.

²⁵ Buhârî, *Nikâh*, 13; Müslim, *Nikâh*, 217-223.

Mehrin kadına verilmek üzere erkeğe vacip olması hususunda bütün alimlerin ittifakı vardır. Bununla beraber mehir, nikâh akdinin unsur ya da şartlarından değildir. Nikâh esnasında zikredilmesi veya unutulması ya da kasten terkedilmesi ve hatta tarafların mehrin olmaması üzerine ittifak etmeleri bile bu hükmü ortadan kaldırmaz.²⁶ Mâlikîlerde ise mehrin olmayacağı üzerine bir anlaşmayla gerçekleşen nikâh akdi geçerli değildir. Çünkü bu uygulamanın sadece Rasulullah'a (sav) ait olduğunu ve "...Mü'minlere olmaksızın, sadece sana has olarak..."²⁷ ayetinin de bu görüşün delili olduğunu zikretmişlerdir.²⁸

Nikâh akdinin bir neticesi, malî bir sonucu olan mehirde meydana gelecek basit bir bilinmezlik ve düzeltilmesi mümkün olan aldanma önemsenmemiştir. Çünkü evlilik neslin devamını temin, topluma nitelikli bireyler yetiştirme ve huzurlu bir aile kurma gibi amaçlar içermektedir. Eğer akit, mehirsiz gerçekleşirse sahihtir ve ittifakla kadına mehir verilmesi vacip olur. Bakara sûresi 236. ayette Şâri', mehir tespit edilmeden ve zifaf vaki olmadan önce meydana gelen boşanmaya sorumluluk yüklememektedir. Bu da mehrin, nikâhta şart ve rukün olmadığını delilidir.

Sünnetten delil olarak Alkame'den gelen şu rivayet zikredilmiştir:

Abdullah b. Mes'ud'a, akit esnasında kendisine mehir tayin edilmediği halde, zifaktan önce kocası vefat eden bir kadının durumu sorulunca şöyle cevap verdi: *"Bu konuda Hz. Peygamber'den her hangi bir şey işitmedim. Fakat kendi görüşümle içtihat edeceğim. Şayet isabet edersem bu Allah'tandır. Hata edersem benden ve şeytandandır ki, Allah ve Rasulü bu hatadan berîdir. O kadına, aldatma ve aşırı gitme olmaksızın, kendi akrabalarından olan kadınların mehirleri kadar verilmelidir. Ayrıca iddet bekler ve miras alır."* Bu sırada Ma'kil b. Sinan denilen bir adam kalkarak şöyle dedi: *"Hz. Peygamberin Bürü' binti Vâşik el-Eşca'îyye hakkında aynen senin gibi hüküm verdiğiine şahadet ederim."* Sonra Eşca' kabilesinden bazı kimseler kalktı ve *"Biz de aynısına şahadet ederiz"* dediler. Abdullah b. Mes'ud, müslüman olduğundan bu yana, vermiş olduğu hükmün Hz. Peygamberin hükmüne uygun olmasından dolayı duyduğu bu sevinç kadar hiç sevinmemiştir.²⁹

İlgili delillere göre eğer taraflar mehirsiz olarak evlenir veya mehir olması uygun görülmeyen mallardan bir şeyi mehir yerine tespit ederlerse yine nikâh sahihtir ve kadın için şartlar gerçekleştiği andan itibaren mehr-i misil vacip olur.³⁰

Tarafların iradesinin mehir üzerindeki etkisi noktasında fakihlerin değerlendirmeleri iki yönde olmuştur; akit öncesi ve akit sonrası tahakkuk eden tasarruflar. Akit öncesi mehir üzerindeki tasarruflarla ilgili olarak iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır:

²⁶ Ebû Bekr b. Mes'ud Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, Beyrut, 1986, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, II, 274.

²⁷ Ahzâb, 33/50.

²⁸ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber el-Kurtubî en-Nemrî, *el-Kâfi fi fihhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Mekke, 1987, s. 249.

²⁹ Tirmizî, *Nikâh*, 43; Nesaî, *Nikâh*, 68; Ebû Dâvud, *Nikâh*, II, 243-244.

³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 62.

Birinci görüş, mehrin tarafların iradesi dışında, Şâri'in emri ile sabit olduğu ve bu nedenle de taraflara şu veya bu şekilde iptal etme hakkının verilmediği yönündedir. İptal şartı olsa bile şart batıl olur ve mehr-i misil tahakkuk eder.³¹

İkinci görüş, mehrin sübutu her ne kadar Şâri'in emriyle ise de, karşılıklı rızaya dayalı olarak taraflara iptal yetkisi verilmiş olduğu yönündedir. Ancak bu yetkinin kullanılması, yani mehrin feshinin şart koşulması, nikâh akdinin de feshini gerektirir. Zira nikâh, alış-veriş gibi bedelli bir akittir. Bedellerden biri nefyedilirse akit fasit olur.³²

Ancak akit öncesi sabit olan her hangi bir hakkın söz konusu olması mümkün değildir. Zira bu hak akdin in'ikadıyla sabit olmaktadır. Varlığı akdin oluşmasına bağlı bir hakkın, akit öncesi oluşmasından söz edilemez. Böyle olunca bu hak konusundaki tasarruflar mahallinde vaki olmamaktadır. Mahallinde vaki olmayan bu tasarruflar ise anlamsızdır. Çünkü henüz sabit olmamış bir hakkın ne iptalinin ne de sübutunun tartışılması doğru değildir. Ancak şer'an tahakkuk eden bu hakkın iptalinin şart koşulması durumunda bu şart fasittir. Fasit olan bir şart ise meşru olan bir akdin iptalini gerektirmez.

Akit sonrasına gelince, nikâh akdiyle sabit olmuş olan mehir, Şâri'in emriyle tamamen kadının hakkı olarak sabit olmaktadır. Bu hakta başkasının tasarruf yetkisi yoktur. Ancak nikâh akdiyle sabit olan mehrin miktarı konusunda, taraflara akitten önce anlaşma yetkisi verilmiştir. Bir hakkın miktarını belirleme yetkisi, o hakkın iptali için kullanılmaz.

2. Mehrin Konusu ve Mehir Çeşitleri

Nikâh akdi neticesinde kadına verilmesi gereken mehrin "mal" olması gerektiği hususunda müctehidlerin ittifakı vardır ve ilgili ayet de buna işaret etmektedir.³³ Bu durumda İslâm hukuku açısından mal olarak kabul edilen her şey mehir olabilecektir.

Bazı sözlüklerde "maruftur" denilmekle yetinilen mal kelimesi, sonraki devirlerde tarife konu olmuştur. Firûzâbâdî, mâlik olunan şeyin mal sayılacağı yönünde kısa bir tarifile yetinirken, kelimeyi yine kendinden türeyen bir başka kelimeyle açıklamaktadır.³⁴ İbnü'l-Esîr ise önceleri altın ve gümüş türü eşyalardan sahip olunan şeye mal denildiğini, daha sonra ise elde edilen ve sahip olunan her türlü a'yâna mal adı verildiğini belirtmektedir. Arap toplumunda malların büyük bir kısmı develerden oluştuğu için mal kelimesinin en çok deve için kullanıldığını da ifade etmektedir.³⁵ Bu açıklamalara göre, mülk edinmeye konu olabilen her şey, gerek a'yân olsun gerek menfaat, sözlük anlamında mal kavramı içine girmektedir.

³¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, 205; Muhyiddîn b. Şerîf Nevevî, *Minhâc*, (Muğni'l-Muhtâc ile beraber), Mısır, 1958, III, 229-230.

³² Nemrî, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, s. 249.

³³ Nisâ, 4/24.

³⁴ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut, 1987, s. 1368.

³⁵ Mecdu'd-Dîn Ebu's-Saadât el-Mubarak b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, Beyrut, trz. IV, 373.

Mal kelimesi sıkça kullanılmakla beraber, sözlük anlamının dışında özel bir ıstılah anlamı taşımamaktadır. Bu nedenle, mal kavramının ifade ettiği mana, insanların anlayışına bırakılmıştır. İslâm hukukçuları da yaptıkları tariflerle bu anlamın sınırlarını belirlemeye çalışmışlardır.³⁶ Hanefî mezhebinin önemli eserlerinden Raddü'l-Muhtar'da mal; "*insan tabiatının kendisine meylettiği ve ihtiyaç vakti için biriktirilmesi mümkün olan şey*" olarak tarif edilmektedir.³⁷ Mecelle ise 596 ve 597. maddelerde malı şöyle tarif eder: "*Tab'-ı insanî mâil olup da vakt-i hacet için iddihâr olunabilen şeydir ki, menkûle ve gayr-i menkûle şâmil olur.*"

Yapılan tariflerde yer alan "*tab'ı insanî mâil olup*" ifadesi, malın en önemli unsuru olan *iktisadî değer* özelliğine işaret etmektedir. Buna göre, hür olan bir insan, bir tek buğday tanesi, laşe ve akıtılmış kan gibi değeri olmayan şeyler mal tarifinin dışında kalmıştır.

Tariflerin ikinci kısmı ise *fizikî varlık* unsurunu belirtmektedir. Fizikî varlığı olmayan menfaatlerin durumu ayrıca tartışılmış ve genel olarak mal olmaları kabul edilmiştir.

Sayılan bu unsurları taşıyan mallar İslâm hukuku açısından iki kısma ayrılmıştır; *mütekavvim mal ve mütekavvim olmayan mal*. Değerli ve dayanıklı anlamına gelen mütekavvim kelimesi malın sıfatı olarak hukukta iki manada kullanılmıştır; şer'an yararlanılmasının caiz olması ve muhrez yani elde edilmiş olması. Buna göre şarap, domuz eti, usulünce kesilmemiş hayvan vs. İslâm'da kullanılması ve yararlanması yasak olan şeylerle, denizdeki balık, henüz avlanmamış av hayvanı gibi elde edilmemiş şeyler mütekavvim mal sayılmamıştır.³⁸ Malların bu şekilde mütekavvim ve gayr-i mütekavvim olarak ayrımının en önemli hukukî sonucu, mütekavvim olmayan malların hukukî işlemlere konu teşkil etmemesidir.³⁹

Bu noktadan hareketle fakihlerin bir kısmı başka hiçbir şart aramaksızın mütekavvim malların mehir olabileceği görüşünü savunurken⁴⁰ bazıları ilave şartlar ortaya koymuşlardır. Mehir olacak malda aranan bu şartlar ise; bazı durumlarda ikiye bölüneceği için bölünme sonrası her bir kısmın mal olma özelliğini taşımaya devam etmesi,⁴¹ malum (bilinen) bir mal olması⁴² ve hileden uzak olması⁴³ şeklinde sayılmıştır. Dolayısıyla mehir olacak malların, taşınabilen veya taşınamayan olması, altın, gümüş veya ticarî mallar olması önemli değildir.

Aslen mal olmadığı halde bazı sebeplerden dolayı mal kabul edilen menfaatlerin mehir olması konusunda ise bir takım farklı görüşler ortaya konulmuştur. Mâlikî mezhebinde menfaatlerin mehir olabileceği kabul

³⁶ Muhammed Ebû Zehra, *el-Milkiyyetü ve nazariyyâtü'l-akdi fi's-şer'ati'l-İslâmiyyeti*, Kahire, 1977, s. 48.

³⁷ Muhammet Emîn İbn Abidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, Kahire, 1979, IV, 3.

³⁸ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik fî şerhi Kenzi'd-dekâik*, Beyrut, 1993, V, 227; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, V, 141.

³⁹ Şerahsî, *el-Mebsût*, XI, 78-102.

⁴⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmud İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Mısır, 1972, VI, 680.

⁴¹ Ebû Muhammed ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Beyrut, trz. IX, 494; Nevevî, *Minhâc*, III, 220.

⁴² Burhaneddin Ali b. Ebi Bekir Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, Mısır, h. 1315, VIII, 19-20.

⁴³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 277-278.

edilmezken⁴⁴ Hanbelî ve Şafî mezhebinde menfaatlerin mehir olabileceği kabul edilmiştir.⁴⁵

Hanefî mezhebinde ise konunun tafsiline gidilmiştir. Şöyle ki; nikâh akdinde menkûl ve gayr-i menkûl malların sağlayacağı menfaatlerin mehir olarak belirlenmesi geçerlidir. Çünkü bu menfaatler, nikâh akdi ve diğer akitlerde ihtiyaca binaen mallardan sayılır veya mallara ilhak edilmiş olarak aynı hükmü taşır.⁴⁶ Bu kapsamda olarak bir evde oturarak o evden istifade etmek, erkeğe ait hayvan veya arazi gibi mallardan belirli bir süre yararlanmak gibi menfaatler mehir olarak kabul edilmiştir.⁴⁷

Menfaatlerin mehir olabileceği görüşünü kabul eden mezhepler arasında Kur'ân öğretmenin mehir olması konusu tartışılmıştır. İlk dönem Hanefî alimlerine göre Kur'ân'ı veya bir kısmını ya da dinin helal ve haramlarını öğretmeyi mehir kabul ederek yapılan evliliklerde bu belirleme geçerli değildir.⁴⁸

Daha sonra gelen Hanefî mezhebi müçtehitleri ise Kur'ân ve dinî hükümlerin öğretilmesi karşılığında para alınmasına fetva vermişlerdir. Böylece ücret karşılığı yapılabileceği kabul edilen bu tür işler de menfaat kabul edilmiş ve mehir olarak tayin edilmesi caiz görülmüştür.⁴⁹ Yine bu kapsamda olmak üzere köle olan kadınla mehir olarak azat edilmesi karşılığında evlenilebileceği kabul edilmiştir.⁵⁰

Mehrin konusu hakkında sergilenen bu tartışmaların yanı sıra miktarı hakkında da farklı görüşler ortaya konmuştur. Mehrin alt sınırı hakkında birtakım ihtilaflar olmakla beraber üst sınırı hakkında çok fazla ihtilaf edilmemiştir.

Miktarı ve ödeme zamanı esas alınarak yapılan sınıflandırmalara göre mehir çeşitleri şu şekildedir:

Miktarına Göre Mehrin Çeşitleri:

- a) Mehr-i Müsemma
- b) Mehr-i Misil

Ödeme Zamanına Göre Mehrin Çeşitleri:

- a) Mehr-i Muaccel
- b) Mehr-i Müeccele⁵¹

3. Mehr Davaları

Mehir borçları, kısmen de olsa bazı hususlarda diğer borçlardan farklıdır. Bu farklılıklardan biri ispat yönünden olup, nikâh akdinin varlığının mehir borcunun ispatı için yeterli olmasıdır. Bunun dışında başka bir ispat vasıtasına ihtiyaç

⁴⁴ Muhammed b. Ahmed el-Kirnâtî İbn Cüzey, *Kavânînü'l-ahkâmi's-şer'iyye*, Beyrut, trz. s. 225.

⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 682; Nevevî, *Minhâc*, III, 220.

⁴⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 20.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 279

⁴⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 277; İbn Hümam, *Fethu'l-kadîr*, II, 451.

⁴⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylül'Evtâr Şerhu Munteka'l-ahbâr*, Beyrut, h.1357, VI, 170; Vehbe Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu*, Dımeşk, 1989, VII, 260.

⁵⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 527; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 281; İbn Cüzey, *Kavânînü'l-ahkâmi's-şer'iyye*, s. 225.

⁵¹ Mehr çeşitleri hakkında bilgi için bk. Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, II, 118.

duyulmamaktadır. Bir diğer farklılık ise, anlaşmazlığın çözülemediği durumlarda mehr-i misil denilen miktarın devreye girmesidir.

Nikâh akdinde taraf olan kadına verilen bir hak mahiyetindeki mehir konusunda, taraflar arasında anlaşmazlıklar olması mümkündür. Her ne kadar taraflar arasında meydana gelen mehirle ilgili ihtilafların *kitâbü'd-da'vâ ve'l-kadâ* bölümünde yer alması gerekse de, fıkıh kitaplarında mehir konusunun sonunda zikredilmesi adet haline gelmiş ve fakihler bu uygulamayı devam ettirmişlerdir.

Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde ikinci maddede mehirle ilgili birtakım ihtilaflara yer verilmişse de burada asıl konu edilen, nişanlılık döneminde erkek tarafının kız tarafına verdiği malın mahiyetidir. Kısaca akit öncesi mehir olarak verilen malların mevcut olması halinde ayn olarak, telef olmuş olmaları durumunda ise bedelinin iade edilmesi gerektiği söylenmiştir.⁵² İlgili kararnamede mehre yönelik taksim ve hükümler ise 80. maddeden itibaren ele alınmaktadır.

Bahis konusu olan ihtilaflar eşler arasında veya eşlerden biri ile diğerinin varisleri arasında olabileceği gibi her iki eşin vefat etmiş olması durumunda varisler arasında da olabilir. Ayrıca ihtilafın tarafları kadar konusu da önem arz etmektedir. Zira bir borç olarak kocanın zimmetinde kesinleşen mehrin mahiyeti de ihtilafın konusu olabilecek durumdadır.

Taraflar veya varisler arasında ortaya çıkan mehirle ilgili ihtilaflar kısaca tesmiyenin varlığında ihtilaf, tesmiye edilen mehrin miktarında ihtilaf, muaccel olan mehrin tesliminde ihtilaf şeklinde sayılabilir. Ayrıca bu ihtilafın meydana geldiği zaman da davayı etkilediği için akdin devamı sırasında meydana gelen ihtilaf ve gerek zifaf öncesi gerekse zifaf sonrası akdin bitmesinden sonra meydana gelen ihtilaf şeklinde ayırım yapılabilir. İhtilafın konusu olan mehre bağlı hususlar ise teslim öncesi mehirde meydana gelen artış veya eksilme, hasar ya da kusur oluşması gibi durumlar olarak sayılabilir.

3.1. Tesmiyenin Varlığında İhtilaf

Eşler veya varisleri arasında mehrin tayin edilip edilmediği konusunda bir anlaşmazlığın ortaya çıkması durumunda hüküm neye göre verilecektir? Yani eşlerden biri, tespit edilen bir mehir miktarının varlığını iddia ederken diğeri böyle bir tesmiyenin olmadığını iddia edebilir ve bu konuda anlaşmazlık olabilir. İşte bu durumda hangi yol izlenmelidir?

Hanefî mezhebinin bu konuda vermiş olduğu hükümde, ihtilafın talaktan önce olması dikkate alınmış ve zifafın gerçekleşip gerçekleşmediği akit devam ettiği için önemli görülmemiştir. Ayrıca zifaftan sonra meydana gelen boşanmanın akabinde tesmiye ile ilgili ortaya çıkacak olan ihtilaflar için de aynı hüküm verilmiştir. Şöyle ki: Eğer ihtilaf her iki eş de hayatta iken olmuşsa, tesmiyenin varlığını iddia edene, ispat için delil gerekir. Şayet delillendiremiyorsa tesmiyenin varlığını reddedene yemin ettirilir. Tesmiyenin varlığını iddia eden delil getiremez ve reddeden de yemin ederse mehr-i misil ile hükmedilir. Çünkü nikâhta asıl

⁵² HAK, Madde 2.

olarak kabul edilen mehir miktarı mihr-i misildir. Herhangi bir şeyin kıymeti, onun aslına ve benzerine bakılarak tespit edilir. Mehrin tesmiye edilerek belirlenmesi, eşler arasında kararlaştırılan ve aslın takdiri olan bir miktardır. Şayet ihtilaf nedeniyle tesmiyenin varlığı sabit olmamışsa, bu durumda asıl olan mehr-i misile dönülmesi gerekecektir.⁵³

Hanefî mezhebinde, tesmiyenin varlığı konusunda meydana gelebilecek ihtilaflara yönelik hükümlerin, tarafların karı-koca veya varisler olmasıyla alakalı olmadığı ifade edilmektedir.⁵⁴

Mehrin tesmiyesi hususunda ortaya çıkan ihtilaf tarafların ölümünden sonra varisler arasında ise Ebû Hanîfe'ye göre tesmiye ispat edilemediği takdirde hiçbir şeyle hüküm verilmez. Yani mehr-i misil de gerekmez. Bu görüşün delili şu şekilde özetlenebilir:

Aradan uzun zaman geçmesi ve o dönemin değerleri ile içinde bulunan dönemin değerleri farklılık arz edeceği için hakimın mehr-i misil miktarını tespit ve tayin etmesi zor olacaktır. Hz. Ali'nin varisleri Hz. Osman'ın varislerinden Ümmü Külsüm'ün mehrini talep ettikleri halde, aradan uzun zaman geçtiği için onlara hiçbir şey verilmemiştir. Bu hükme bakarak, aradan uzun zaman geçmemesi durumunda mehr-i misil verilmesi gerekir denebilir. Fakat hükmün bir ikinci istidlal kaynağı daha vardır. Nikâhta üç şey tahakkuk eder: Birincisi tesmiye edilen mehir miktarıdır ve kuvvetinden dolayı taraflardan birinin veya her ikisinin ölümüyle düşmez. İkincisi ise nafaka olup, zayıf olması nedeniyle düşmesi için taraflardan birinin ölümü yeterlidir. Üçüncüsü mehr-i misildir ve bu ortadadır. Bu sebeple, taraflardan birinin ölümü neticesinde mehr-i misilin gerekip gerekmeyeceği konusunda, sahabe arasında mevcut olan ihtilaf, her ikisinin de ölümü neticesinde mehr-i misil gerekmeyeceği konusundaki ittifaka delalet etmektedir.⁵⁵

Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise, varisler arasında tesmiyenin varlığı ile ilgili ihtilaf olması veya yokluğunda ittifak edilmesi durumlarında mehr-i misil ile hüküm verileceği kanaatindedirler. Bu iki imam ise görüşlerine delil olarak, taraflardan birinin ölümü neticesinde nasıl mehr-i misil gerekiyorsa, taraflardan ikisinin de ölmesi durumunda da hükmün değişmeyeceği argümanını ileri sürmektedirler. Çünkü mehri sabit kılan, nikâh akdidir.⁵⁶

Mâlikîlere göre davacı iddiasıyla ilgili bir delil ortaya koyarsa onun iddiasına itibar edilerek buna göre hüküm verilir. Şayet iddiasını kuvvetlendirecek bir delil ortaya koyamazsa, tesmiyenin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair ihtilafta, yemini ile birlikte örfün kabullendiği kişinin sözü kabul edilir. Koca genellikle mehrin tesmiye edilmediği bir toplumda mehir belirlemeksizin tefvîz ile evlendiğini iddia ederken kadın tesmiyenin varlığını iddia edebilir. Bu iddia ister zifaktan veya ölümden sonra isterse boşanmadan sonra olsun, yemin etmesi durumunda

⁵³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 305.

⁵⁴ Muhammed b. Mahmud Babertî, *Şerhu'l-İnâye ale'l-Hidâye*, Hidâye ile beraber, Mısır h. 1315, II, 477.

⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 67.

⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 67; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 308.

kocanın sözüne itibar edilir. Zifaktan sonra kocanın ona mehr-i misil vermesi gerekir. Zifaktan önceki ölüm ve boşanmada ise kocanın herhangi bir yükümlülüğü yoktur. Şayet bu olay tesmiyenin yapılması gelenek halini almış bir toplumda ise kadının sözü geçerlidir ve mehir sabit olur.⁵⁷

Şafilere göre kadın mehrin belirlendiğini iddia ederken koca aksini söylese ve tefvîz de iddia etmese, esas olan görüşe göre her ikisi de yemin ederler. Çünkü sonuç olarak ihtilaf mehrin miktarı ile ilgilidir. Koca, ödemesi gereken mehrin, mehr-i misil olduğunu iddia ederken kadın daha fazlasını iddia etmektedir. Bu durumda her iki taraf bir yönüyle iddia eden diğer yönüyle de inkar edendir. Netice olarak her birinin yemini ile diğerinin iddiası ortadan kalkar. Böylece akitte mehir tesmiye edilmemiş olur. Bu durumda da mehr-i misil vacip olur.⁵⁸

Hanbelîlere göre, kocanın tesmiyeyi reddetmesi ve kadının tesmiyenin varlığını iddia etmesi durumunda, kadının iddia ettiği miktara bakılır. Şayet mehr-i misline denk veya daha aşağı ise iddia ettiği ile hükmedilir. Mehr-i mislinden fazla ise mehr-i misli kadarı ile hükmedilir.⁵⁹

Hukuk-i Aile Kararnamesi madde 86'da bu husus şöyle dile getirilmiştir:

“Tesmiye-i mehirden ihtilaf olunup da tesmiye sabit olmadığı takdirde mehr-i misil lazım gelir. Şu kadar ki tesmiyeyi iddia eden taraf zevce ise mehir onun iddia ettiği miktarı tecavüz etmez, zevç ise onun iddia ettiği miktardan dîn olmaz.”

Kadri Paşa, ilgili konu hakkında Hanefî mezhebinin görüşünü son derece güzel bir şekilde özetleyerek maddeleştirmiştir.⁶⁰

3.2. Mehr-i Müsemmanın Miktarında İhtilaf

Tesmiyenin varlığı konusunda ittifak sağlandığı halde miktarı konusunda bir anlaşmazlık ortaya çıkmışsa hüküm verilirken kimin sözüne itibar edileceği fakihler arasında farklılık arz etmektedir. Bu meselenin temelini kadının kocasının iddia ettiğinden daha fazla bir miktar iddia etmesi oluşturmaktadır. Çünkü erkeğin iddia ettiği miktarın, kadının iddia ettiği miktardan daha fazla olması durumunda, alacaklı olan kadın olması nedeniyle problem olmayacaktır. Dolayısıyla asıl ihtilaf sebebi erkeğin az, kadının ise daha fazla bir miktarı mehir tesmiyesinde belirlenen miktar olarak iddia etmeleri halinde oluşan ihtilafıdır.

Hanefî mezhebine göre tesmiye edilen mehrin miktarında meydana gelen ihtilafta, söylediği miktarı herhangi bir delille ispatlayanın sözü esas alınmıştır. Taraflar delil getiremedikleri takdirde Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre mehr-i misil esas alınarak hüküm verilir. Örneğin kadın 100 gr. altın tesmiye edildiğini iddia ederken erkek 50 gr. altın tesmiye edildiğini söylese, kadının mehr-i mislinin ne kadar olduğuna bakılır. Şayet 100 gr. veya daha fazla ise yemin etmesi istenerek kadının iddia ettiği miktar ile hüküm verilir. Yemin etmekten kaçındığı

⁵⁷ Kadı Abdolvahhab Bağdâdî, *el-Me'ûnetü alâ mezhebi âlimi'l-Medîneti*, thk: Humeş Abdulhak, Mekke, trz. II, 769; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 307-308.

⁵⁸ Nevevî, *Minhâc*, III, 442-443.

⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII,45.

⁶⁰ Kadri Paşa, *el-Ahkâmu's-şer'iyye fi'l-ahvâli's-şahsiyye*, madde 105.

takdirde kocanın iddia ettiği miktar ile hükmedilir. Bunun tersi olması durumunda, yani mehr-i misil kocanın iddia ettiği miktar kadar veya daha az ise yine yemin etmesi kaydıyla kocanın söylediği ile hükmedilir. Tarafların her ikisi de kendi sözlerine delil getiriyorsa, kadının delili tercih edilir. Çünkü fazlalığı iddia eden odur.⁶¹

Mehr-i misil, her iki tarafın iddia ettiği miktarın arasında bir değerde ise, bu durumda taraflara yemin teklif edilir. Yemin etmekten kaçınanın aleyhine hüküm verilir. Şayet ikisi de yemin ederse veya ikisi de yemin etmezse mehr-i misil ile hüküm verilir.⁶²

Ebû Yûsuf, diğerlerinden farklı olarak konuya şu şekilde bakmaktadır:

Fazlalık iddia eden kadın davacı konumundadır. Bu durumda 'delil davacıya, yemin de inkar edene gerekir' kaidesi tatbik edilir ve kadının delil ortaya koyması istenir. Eğer iddia ettiği ile ilgili bir delil ortaya koyarsa lehine hüküm verilir. Şayet böyle bir delil ortaya koyamaz ve kocanın yemin etmesi talebinde bulunursa kocaya yemin teklif edilir. Bu durumda koca yemin etmekten kaçındığı takdirde hüküm yine kadının sözüne göre verilir. Erkek yemin ederse, erkeğin sözü geçerlidir.⁶³ Ne var ki, kocanın iddia ettiği miktar çok az bir şey olarak ortaya konmuşsa, yani koca, örfe göre mehir sayılamayacak bir şey söylerse o zaman mehr-i misil gerekir. Görülüyor ki Ebû Yûsuf'un hükmü mehr-i misil merkezlidir. Fakat örfen mehir olarak kabul edilemeyecek kadar az bir şey değil de normal bir miktar söylemesi ve yemin etmesi durumunda hüküm, kocanın sözüne göre verilir.⁶⁴

Ebû Hanîfe'ye göre, mehrin miktarındaki ihtilaf taraftarların varisleri arasında meydana gelmişse, kocanın varislerinin sözüne göre hüküm verilir. İmam Muhammed'e göre varisler arası ihtilafı taraflar arası ihtilaf aynı hüküm içinde incelenmelidir.⁶⁵

Mâlikî mezhebine göre, tesmiyenin miktarında meydana gelen ihtilaf zıfat öncesi ise, hüküm tarafların yemin etmesi esasına göre verilecektir. İlk olarak kadının yemin etmesi istenir. Kadın tesmiye edilen miktarın kendi iddia ettiği kadar iddia ettiği kadar olduğuna dair yemin ederse, koca ya bunu kabul eder, ya da nikâhın sona ermesine (infisâh) razı olur. Çünkü söz konusu olan hak kadınıdır ve kadının rızası olmayan bir miktar üzerinde hüküm verilemez. Erkek, kadının iddia ettiği miktarı kabul ederse evlilik bu mehirle devam edecek, aksi takdirde feshedilecektir.

Mezkûr ihtilaf zıfaftan sonra vuku bulmuşsa, yemin etmesi durumunda kocanın sözü geçerlidir. Çünkü kadın kendisini kocasına teslim etmekle onun güvenilirliğine kanaat getirmiş olmaktadır. Böyle olmasaydı miktarın şahitler

⁶¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 305.

⁶² Hindiyye, I,319; Kadri Paşa da bu konuyla ilgili ihtilafı uzunca bir madde olarak eserine almış ve Hanefîlerin tercihini kanunlaştırmıştır. (Madde 106).

⁶³ Hukûk-i Aile Kararnamesi madde 87'de bu husus şöyle kanunlaştırılmıştır: '*Mehr-i müsemmanın miktarında ihtilaf olunup da zevç mehir olması müteâref bir şey iddia ettiği halde söz onundur.*'

⁶⁴ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 305-306.

⁶⁵ Babertî, *Şerhu'l-İnâyete ale'l-Hidâye*, II, 478.

huzurunda tespitini talep ederdi. Ama koca yemin etmektan kaçınır ve kadın da yemin ederse, hüküm kadının sözüne göre verilecektir.⁶⁶

Şafilere göre eşler arasında mehrin miktarı veya vasıfları konusunda ihtilaf meydana gelirse delil olmaması durumunda her iki tarafa yemin ettirilir. Bu yeminin neticesinde her iki tarafın da iddia ettiği miktar kabul edilmeyerek, mehrin tesmiyesi feshedilir ve mehr-i misil ile hüküm verilir. Hüküm vermedeki bu uygulama şekli, taraflar arasında olduğu gibi, taraflardan biri ile diğerinin varisleri veya her ikisinin varisleri arasında da aynen geçerlidir.⁶⁷

Hanbelilere göre eşler akitten sonra mehrin miktarında ihtilafa düşer ve delil getiremezlerse, mehr-i misili iddia edenin sözü geçerlidir. Eğer kadın, mehr-i misili veya daha azını iddia ederse onun sözü geçerli, eğer koca mehr-i misili veya daha fazlasını iddia ederse kocanın sözü geçerlidir. Kadın mehr-i misil miktarının fazlasını, erkek de aşağısını iddia ederse, tesmiye yok kabul edilir ve mehr-i misil ile hüküm verilir.⁶⁸

3.3. Mehr-i Muaccelin Tesliminde İhtilaf

Nikâh akdinden sonra kadın, kocasının yanına gider ve zıfâf gerçekleşirse; kadının muaccel olan mehri almadığı yolunda bir iddiada bulunmasına itibar edilmez. Çünkü örfen kabul edilen uygulama, muaccel mehri almayan kadının kendisini kocasına teslim etmemesidir. Ancak, bu olay muaccelin teslim alınmamasının örf halini aldığı bir toplumda gerçekleşmişse, kadının iddiası dinlenir ve delil getirmesi istenir. Şayet delil getiremiyorsa, kocasının yemin etmesi istenecektir. Bu durumda hüküm, kocanın yeminine bağlı olacaktır. Yemin etmektan kaçındığı takdirde, kadının sözü ile hüküm verilir.⁶⁹

3.4. Gizli ve Açık İki Mehir Tesmiyesi

Nikâh akdi öncesinde, taraflar kendi aralarında bir mehir miktarı tespit etmiş olabilirler. Daha sonra akit esnasında gösteriş, övünme ya da başka bir sebep maksadıyla, tesmiye edilen miktarın üstünde bir miktar ilan etmeleri durumunda ihtilaf olabilir. Taraflardan biri gizli olanın esas alınması gerektiğini iddia ederken diğeri açık ve alenî olanın esas alınmasını talep edebilir. Ayrıca bunun tersinin de olması mümkündür. Yani kendi aralarında tesmiye edilen miktar fazla olduğu halde, insanlara ilan edilen ve duyurulan miktar daha az gösterilebilir.

Hanefî fakihlerine göre, az olan mehir miktarı gizli olarak belirlendikten sonra fazla olan miktarın zikredilmesiyle akit yapılırsa, akit esnasında zikredilen mehir miktarı geçerli kabul edilmelidir. Çünkü daha önce kararlaştırılan miktar, akit olmadığı için bağlayıcı değildir. Akit esnasında zikredilen fazla miktar ise, mehre yapılan bir ilave veya gerçek mehir olarak kabul edilir. Ancak birileri, fazla

⁶⁶ Nemrî, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, s. 253-254; Bağdâdî, *el-Me'ûnetü alâ mezhebi âlimi'l-Medîneti*, II, 768.

⁶⁷ Nevevî, *Minhâc*, III, 242.

⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 39-41.

⁶⁹ Kadri Paşa, *Madde*:104, 108.

olarak zikredilen alenî mehri talep eden kadının aleyhine şahitlik ederse, yani kararlaştırılan mehrin gizli olarak tesmiye edilen az miktar olduğunu, alenen zikredilen fazlalığın ise gösteriş için olduğunu söyleser bu durumda gizli olarak kararlaştırılan mehir geçerlidir. Şahitler bunun aldatma, şaka veya gösteriş için olduğunu ifade edince, söz konusu olan hezl, bu miktarın tahakkukuna engel teşkil eder.⁷⁰

Şafiî mezhebinde, akdin yapılması esnasında zikredilen mehrin esas alınması gerektiği kabul edilmiştir.⁷¹

Hanbelî fakihlerinden İbn Kudâme, Hırakî'den şu sözü nakletmektedir: "Gizli ve açık iki mehir ile nikâh yapılırsa, gizli olanla akit gerçekleşse bile açık olan esas alınır." İbn Kudâme, bu nakilden sonra şöyle devam etmektedir: "Hırakî'nin sözünden anlaşılabilir; bir adam gizli olarak bir mehir tesmiye ederek bir kadınla nikâhlansa, sonra başka bir mehirle alenen bir nikâh akdi daha yapsa, alenen yapılan akitte zikredilen mehir ile hükmedilir."⁷²

3.5. Mehrin Ziyadeleşmesi

Mal olarak kabul edilen birçok şeyin sabit kalmadığı, bunlarda çoğalma veya azalmanın mümkün olduğu bir gerçektir. Mehrin konusu olan mallarda da bu tür artış ve azalmalar olabilir. Mesela mehir olarak belirlenen hayvanlar yavrulayarak çoğalmış olabileceği gibi ölererek azalmış da olabilir. Veya ağaçlar meyve vermiş, arazi mahsul vermiş olabilir. İşte bu kapsam içerisinde, tarafların karşılıklı olarak anlaşmak suretiyle belirledikleri mehirde, bir ziyadeleşmenin gerçekleşmesi durumunda meydana gelen bu fazlalık kimin olacaktır? Bu sorunun kapsamına giren artışlar, ya tarafların müşterek iradesi veya taraflardan birinin fiil ve iradesiyle ya da mehirci konu olan malın tabii olarak artmasıyla özetlenebilir. Daha önce sorulan sorunun cevabı "fazlalıklar kadının olacaktır" şeklinde olmalıdır. Evet, normal durumlarda yani mehrin tamamının edası kesinleşen ve kadına verilmesi gereken durumlarda, mehirde meydana gelen çoğalmalar da kadının olacaktır.

Burada konunun temelini teşkil eden soru, mehrin tamamının değil de yarısının kesinleştiği durumlar için sorulmuştur. Yani, yarısı ödenmesi gereken mehirde meydana gelen artışların hükmü nedir? Bu konuya birkaç farklı boyuttan bakılmıştır. Mehrin tesmiye edilen miktarında meydana gelen fazlalıkların ne zaman gerçekleştiği, mehir olarak belirlenen malda meydana gelen artmanın mahiyeti, ziyadeliğin asıldan ayrılabilir olması veya ayrılmaması gibi durumların, bu sorunun cevabını etkileyen yönleri vardır. Bu nedenle, bahis konusu olan meseleyle ilgili tek bir hükmün olmadığı, bilakis mehrin çeşidine, tahakkukuna ve teslim edilmesine de bağlı olarak farklı hükümlerin ortaya konulduğu dikkate alınmalıdır.

⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 87.

⁷¹ Nevevî, *Minhâc*, III, 228.

⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 739.

Tarafların anlaşarak tesmiye ettikleri mehrin miktarında, erkek tarafından akit sonrası yapılan fazlalaştırmalar hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Bazı fakihler, akit sonrası ve evlilik devam ederken yapılan bu fazlalıkları, mehrin aslından kaynaklanan bir fazlalık olmamakla beraber mehre ilhak etmişlerdir. Böyle bir uygulamanın olabileceğine şu ayet delalet eder: “... Mehrin belirlenmesinden sonra, karşılıklı olarak anlaşmanızda -mehr azaltılması veya çoğaltılması hususunda- size bir günah yoktur...”⁷³ Örneğin tarafların 50 gr altını mehir olarak belirledikleri bir akitten sonra erkek 30 gr altın daha vermeyi teklif etse ve kadın da kabul etse bu artış mehrin aslından değil, kocanın tasarrufundan kaynaklanmış olmaktadır.

Akitten sonra yapılan bu gibi ziyadeliklerin tamamen mehrin aslı gibi olduğu görüşü, Hanbelî mezhebi tarafından kabul edilen görüştür.⁷⁴

Şafîî mezhebinde ise bu artışın mehrin dışında bir durum olduğu ve bir nevi bağış olduğu belirtilerek mehirlere alakası olmadığı ifade edilmektedir.⁷⁵

Hanefî mezhebinde ise, söz konusu olan bu fazlalık, halvet, zifaf, ölüm gibi mehri kesinleştiren sebeplerden biriyle kesinlik kazanır ve mehirlere beraber kadının olur. Ama mehrin tamamı kesinleşmeyip yarısı kesinleşmişse, bu durumda sadece mehrin aslı ikiye bölünür ve arttırdığı miktarın tamamı kocanın olur, şeklinde bir ayırıma gidilmiştir.⁷⁶

Ebû Yûsuf bu konuda Hanbelî mezhebi ile aynı kanaati taşımaktadır. Şöyle ki; Bakara suresi 237. ayette mehir “*farîda*” olarak ifade edilmiştir. Sonradan yapılan fazlalık da bu anlam ve kapsam içine girer. Yani sonradan kararlaştırılan önceden tesmiye edilen arasında bir fark yoktur. Bu nedenle fazlalık tesmiye edilen miktara her durumda ilhak olunur. Dolayısıyla mehrin yarısını kesinleştiren sebeplerden biri meydana geldiği zaman arttırılan miktar da ikiye bölünür demiştir.⁷⁷

Akit sırasında mehir olarak belirlenen malın daha sonra değişikliğe uğrayarak ziyadeleşmesi muhtemeldir. Mehirden meydana gelen artışların durumu hakkında hüküm beyan edilirken, meseleye iki noktadan yaklaşmıştır. Bu yaklaşımda esas alınan nokta, mehrin edasını gerektiren sebeplerden birinin tahakkukundan önceki durumdur. Bunlardan birincisi mehrin tesliminden önce meydana gelen artışlar, ikincisi de mehrin tesliminden sonra meydana gelen artışlardır.

3.5.1. Teslim Öncesi Meydana Gelen Ziyadelikler

Mehir olarak belirlenen malda, henüz kadına teslim edilmeden önce bir çoğalma olabilir. Zifaf öncesi talak gibi mehrin yarısının edasını kesinleştiren

⁷³ Nisâ, 4/24

⁷⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır, h. 1367, V, 135; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 745.

⁷⁵ Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 285.

⁷⁶ *Hindiyye*, I, 313.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 298; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 745.

sebeplerden biri gerçekleştiğinde, çoğalan miktarın nasıl paylaşılacağı, bu çoğalmanın mahiyetine bakılarak tespit edilmiştir.

Tesmiye edilen mal ne olursa olsun, ister nakit para isterse kıyemî mal olsun bir artış olmadığı zaman, mehrin yarısının edasının kesinleşmesi sebebiyle paylaşma yarı yarıya olacaktır ve bu durumda hiçbir problem yoktur.⁷⁸ Şayet mehir olarak tesmiye edilen mal, tayin edilmiş bir arazi veya hayvan gibi bir mal ise ziyadeleşen miktarın mahiyetine bakılır. Ziyadeleşen bu miktar asıldan kaynaklanıyor olabilir. Hayvanın yağlanıp etlenerek büyümesi veya güzelleşmesi, ağacın meyve vermesi gibi asla bitişik olabileceği gibi, yavru, yün, kıl, toplanmış meyve gibi aslından ayrı da olabilir. Bu durumda asıl olan kısımdan ayrı olması veya olmaması hükmü değiştirmemektedir. Yani fazlalıklar da asıl kısım gibi ikiye bölünür. Çünkü söz konusu olan fazlalıklar aslın ürünüdür ve onunla aynı hükümdedir.⁷⁹

Hanbelî mezhebinin ortaya koymuş olduğu görüş ise bundan oldukça farklıdır. Asıldan kaynaklanan fazlalıklar kadına aittir. Çünkü akitle birlikte kadının mülkiyetine geçen mehirde meydana gelen azalma veya çoğalma, kadının mülkünde meydana gelmiştir ve kadına aittir. Bu konuda İbn Kudâme, mehrin mücerred akitle birlikte kadının mülkiyetine geçeceğinden hareketle, meydana gelen artma veya azalmaların da kadına ait olacağını ifade etmektedir. Mesela mehir olarak belirlenen mal koyun olsa ve bu koyunlar yavrulasa, yavrular asıldan kaynaklanan ve ondan ayrılabilen bir fazlalık olarak sadece kadına ait olacaktır. Bu görüşe bağlı olarak koca, mehrin yarısını almasını gerektiren bir durumda sadece asıl mehir olarak belirlenen anne koyunların yarısını alabilecektir.⁸⁰

Şayet çoğalan miktar, mehir olarak belirlenen elbisenin boyanması, mehir olan araziye bina yapılması gibi asıldan kaynaklanmıyor ve asıldan ayrılması da mümkün değilse bu durumda asıl olan kısmın da paylaşılması mümkün olmayacaktır. Mehrin henüz teslim edilmemiş olması nedeniyle bu fazlalıklar, fazlalığa kendi fiili ile sebep olan kocaya ait olacaktır. Kadına ise asıl olan miktarın kıymeti belirlenerek bunun yarısı verilir. Çünkü söz konusu olan bu fazlalıklar mehirden kaynaklanmadığı için hiçbir surette mehirden değildir. Fazlalık olarak yapılan kısım bölünmedikçe aslın bölünmesi de imkansızdır. Bu nedenle erkek, asıl olan kısmın bedelinin yarısını kadına öder.⁸¹

Ziyadeleşen miktar kira bedeli, hisse senedi gelirleri gibi beşerî iradenin katkısıyla elde ediliyor ve kendiliğinden doğmuyor ise ve ondan ayrılması da mümkünse bu durumda Ebû Hanîfe'ye göre fazlalığın tamamı kadının olur. Asıl olan miktar da ikiye bölünerek aralarında paylaşılır. Çünkü akit bitmiş olsa bile mülkiyet sebebi hala devam etmektedir. Bu uygulama ise, alış-veriş akdinde kabul edilen, "akitten sonra satılan şey asıldan doğmayan bir artışla ziyadeleşirse, akdin feshedilmesi durumunda ziyadeleşen miktar müşterinin olur" hükmünün bir

⁷⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 298.

⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 71; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, III, 299.

⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 746.

⁸¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 299.

benzeri olarak kabul edilmiştir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise, alış-veriş akdine yapılan bu kıyaslamayı kabul etmeyerek, fazlalıkların asilla beraber işlem göreceğine ve asıl gibi ikiye bölüneceğine hüküm vermişlerdir. Çünkü asılda meydana gelen mülkiyet hakkının sona ermesiyle fazlalıkta meydana gelen mülkiyet hakkı da sona erer, demişlerdir. Bu hükme ise, asıldan doğan ve asıldan ayrılabilen -hayvanın yavruları gibi- fazlalıklara kıyas yapmak suretiyle varmışlardır.⁸²

3.5.2. Teslim Sonrası Meydana Gelen Ziyadelikler

Mehir olarak belirlenen malın kadına teslim edilmesinden sonra, mehrin yarısının edasını gerektiren sebeplerden biri gerçekleştiği takdirde paylaşma nasıl olacaktır? Ayrıca bu malda bir çoğalma olması durumunda çoğalan miktarın hükmü ne olacaktır?

Hanefî mezhebine göre mehir olarak belirlenen mal nakit veya mislî mallardan ise, kadına tesliminden sonra yarısını kesinleştiren bir sebep ortaya çıkması durumunda diğer yarısı erkeğe iade edilir. Fakat kadının mehir olarak aldığı şeyin bizzat aynısını iade etmesi gerekmez. Çünkü akitle birlikte farz olanın bizzat ödenen o mal olmadığı gibi fesihle de iade edilmesi gereken bizzat o mal olmaz. Mesela kadının mehri yüz gram altın olsa ve kadın bu miktarı teslim alsa, mehrin yarısını kesinleştiren bir sebep ortaya çıkması durumunda elli gram iade etmesi gerekecektir. Fakat iade edilen bu elli gram bizatihi kocadan alınan altın olmayabilir. Çünkü paralar, tercih edilen kavle göre tayin etmekle teayyün etmez. Yine aynı şekilde, mehir olarak verilen mal dört ton çeşidi ve vasfı belli bir buğday olsa, gerektiği zaman iade edilecek olan iki ton aynı çeşit ve vasıfta bir buğdaydır. Yani kocasından aldığı buğdayın bizatihi aynı olması gerekmez. Mislî mallarda borçlanma bu şekildedir. Çünkü bedel olarak belirlenen ve borç olarak zimmette sabit olabilen mislî mallar tayin etmekle tayin olunmaz.⁸³ Ancak Hanefilerden İmam Züfer'e göre şayet alınan mal kadının elinde duruyorsa olduğu gibi yarısının ödenmesi gerekmektedir.⁸⁴

Mehir olarak kadına teslim edilen mal kıyemî mallardan ise bu durumda çoğalmanın olup olmadığına bakılır. Şayet bir çoğalma veya azalma yoksa Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre sadece ayrılmakla, mehir olarak alınan bu kıyemî malın bizatihi yarısı üzerinde kocanın mülkiyet hakkı doğmaz. Bu malın yarısının teslimi için hakimin bu doğrultuda bir hüküm vermesine veya kadınla erkeğin karşılıklı anlaşmasına ihtiyaç vardır. Aksi takdirde kadın, malın yarısının kıymetini verebilir. Çünkü her ne kadar nikâh akdi son bulmuş olsa da kadının teslim aldığı mal üzerindeki mülkiyet hakkı devam etmektedir. Nikâhın bozulması, hasıl olan bir mülkiyeti düşüren sebeplerden değildir. O halde mevcut olan mülkiyetin düşmesi hakim kararına veya kadının kendi rızasına bağlıdır.⁸⁵

⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, V, 71.

⁸³ Abdullah Özcan, *el-Ecel fi akdi'l-bey'*, Dâru'n-Nevâdir, Beyrut, 2007, s. 96-97.

⁸⁴ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 299.

⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 72-73; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 298-300.

Ebû Yûsuf ise akdin sona ermesiyle birlikte, kadının mehir üzerindeki mülkiyeti yarıya düşer; bu nedenle yarısını teslim etmek zorundadır ve bu teslim için hakim kararına gerek yoktur, görüşündedir. Çünkü erkek, mehrin yarısını hak etmiştir. Mehr-i müsemmanın yarısının koca tarafından hak edilmesinin sebebi ise, zıfâ öncesi talakın vaki olmasıdır. Bu hüküm, müşterinin malı teslim almasından önce feshedilen alış-veriş akdindeki satıcının hukukunun geri dönmesi durumuna kıyas edilmiştir.⁸⁶

Kadın tarafından teslim alınan mehrin kıyemî mallardan olması ve bu malda bir çoğalmanın gerçekleşmesi durumunda, hükme tesir edecek olan şey çoğalmanın mahiyetidir. Gerekli sebeplerin tahakkuku neticesi ikiye bölünecek olan mehirdeki çoğalma şekillerine göre, Hanefî mezhebinde verilen hükümler de şu şekildedir:

Şayet çoğalan miktar asıldan doğmuyorsa ve ondan ayrılabilirse bu miktar tamamen kadının olacaktır. Asıl olan kısım ise ikisi arasında eşit olarak paylaşılacaktır. Gayr-i menkullerin kirası veya hisse senedi gelirleri bunun gibidir.

Çoğalan kısım asıldan doğmadığı halde asıldan ayrılması imkansız ise bu durumda aslın ikiye bölünmesi de imkansız olacağı için tamamı kadının olur. Kadın ise kocasına asıl malın bedelinin yarısını öder.⁸⁷ Buna misal olarak da mehir olan arsa üzerine bina yaptırılması veya mehir olan kumaşın boyatılması verilebilir.

Asıldan doğduğu halde asıldan ayrı olan çoğalmalar da bölünmeye engel teşkil edeceği nedeniyle aslın ve fazlalaşan kısmın tamamı kadının olur. Kadın, asıl malın kıymetinin yarısını ödemelidir. Çünkü akit ve teslim sırasında bu fazlalık mevcut değildi. O halde mehrden değildir. Fesih ise mehir olan malın hükmüyle alakalıdır. Bu nedenle fazlalıkların paylaşılması gerekmez ve kadın mehir olan asıl malın kıymetinin yarısını öder. İmam Züfer bu tür çoğalmaların bölünmeye engel teşkil etmeyeceğini kabul ederek fazlalıklar asılla beraber ikiye bölünür demiştir. Görüşüne delil olarak da, fazlalığın asıldan kaynaklandığını ve teslim öncesi olduğu gibi asılla aynı hükümde olduğunu söylemiştir.⁸⁸

Mehir olan kıyemî malda meydana gelen çoğalma, bizatihi asılda meydana geliyor ve yine asıldan ayrılamıyorsa, aslın ikiye bölünmesi imkansız olması nedeniyle tamamı kadının olur. Kadın ise kocasına aslın kıymetinin yarısını öder. İmam Muhammed bu tür çoğalmalarda asılla beraber fazlalaşan kısmın da ikiye bölüneceği kanaatindedir.⁸⁹ Bu konuya hayvanın semizleşmesi veya hayvanın eğitilmesi misal olarak verilebilir.

Görülüyor ki mehrin kadına teslim edilmesinden sonraki durumlarda meydana gelen çoğalmanın mahiyeti ne olursa olsun tamamı kadına aittir. Şayet taraflar ziyadeliğin aralarında taksim edileceği hususunda anlaşmışlarsa anlaşma gereğince hareket edilir.⁹⁰

⁸⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 299.

⁸⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 300.

⁸⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 300.

⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 72-73; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 299.

⁹⁰ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 131.

Şafî mezhebinde ise, evlenmenin kimin fiiliyle sona erdiğine bakılarak hüküm verilmiştir. Şayet evlilik, kadının fiili neticesinde sona ermişse mehir, asıl ve ziyadeleriyle birlikte tamamen kocaya ait olur.⁹¹

Hanbelî mezhebinde de Hanefî mezhebinin görüşlerine yakın hükümler verilmiştir. Asıldan doğan ve asıldan ayrılabilen fazlalıkların tamamı kadının hakkıdır. Erkek ise asıl malın yarısını alır. Çünkü akitle birlikte mehir, kadının mülkiyetine geçmiştir. Ve onda meydana gelen azalma veya çoğalma kadına aittir.⁹² Asıldan kaynaklanmadığı halde asla bitişik olan ziyadeliğler hususunda da Hanefî mezhebiyle aynı görüş paylaşılarak, tamamının kadının olacağı ve erkeğe asıl malın kıymetinin yarısının ödeneceği söylenmiştir. Ancak mehir olarak verilen mal arsa ise ve kadın bu arsa üzerine bina yaptırmışsa, erkek binanın bedelini ödediği takdirde kadın satmaya mecbur edilir, şeklinde bir hüküm vermişlerdir. Bu hükümlerine mesnet olarak da şuf'a hakkına yapılan kıyası göstermişlerdir.⁹³

3.6. Mehirde Hasar ve Kusur

Mehir olarak belirlenen malda meydana gelebilecek hasar ve kusurun kim tarafından tazmin edileceği konusunda verilecek hükmün nasıl tespit edileceği, meydana gelen bu hasar veya kusurun ne zaman olduğuna ve neden kaynaklandığına bağlanmıştır. Aslında mülkiyetin sabit olmasından sonra mal üzerinde cereyan eden olayların, o malın mehir olmasıyla doğrudan bir alakası yoktur. Zira mehir teslim edilmişse artık kadının mülkiyetine intikal etmiş ve bundan sonra bu malla ilgili hükümler mülkiyet haklarıyla ilgili bölümün konusu olmuş olacaktır. Kadına teslim edilmemişse bu durumda ya erkeğin zimmetinde borç ya da onun nezdinde emanet niteliğine sahip olacaktır ki, bu da mehir olmasıyla alakalı bir durum değildir. Bu tespitten sonra, mehir olarak belirlenen malda meydana gelen hasar, kusur ve bu arada helakın tazminine kısaca yer verebiliriz.

Fıkıh kitaplarında mehrin helakı meselesi kısmen müstakil olarak ele alınmış olmakla beraber, hasar ve kusur -ayıp- meseleleri biraz iç içe girmiş durumdadır. Neredeyse hasar ve kusur olayları aynı kapsama dahil edilmiş ve birbirine karıştırılmıştır.⁹⁴

Tesmiye edilen mehir, erkek tarafından kadına teslim edildikten sonra, onda meydana gelen helak ve hasar sebebi ne olursa olsun, kocadan kaynaklanmıyorsa koca sorumlu tutulamaz. Ancak helak veya hasarın meydana gelmesine sebep olan koca ise tazmin etmek durumundadır. Ne var ki, bu tazmin yükümlülüğünün sebebi, o kadının kocası olması değil, mala zarar veren şahıs olmasıdır.⁹⁵

Mehrin kadına tesliminden önce, yani henüz kocanın elinde iken meydana gelen hasarlarda ise koca sorumlu olacaktır. Ancak, erkek teslim ettiği halde kadın

⁹¹ Nevevî, *Minhâc*, III, 235-237.

⁹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 746.

⁹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 748.

⁹⁴ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 249.

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 75-76

teslim almamışsa mal emanet kapsamına girer ki bu durumda hüküm değişir ve emanet hükümleri geçerlidir. Şayet hasarı meydana getiren şahıs kadının bizzat kendisi ise, koca hasarı tazmin etmez. Zira hasarı meydana getiren şahıs tazminle yükümlüdür. Mehir olarak belirlenen malda meydana gelen hasar veya helak kadının fiiliyle olduğu için, kadın tazmin edecektir. Tazmin sonrasında da erkek aldığı bedeli kadına mehir olarak tekrar verecektir. Dolayısıyla kadından tazminat olarak alınan mal, mehir olarak tekrar verilecektir. Böylece gereksiz bir el değiştirme cereyan etmiş olacaktır. Hâlbuki doğrudan erkek üzerindeki mehir borcunun düşmesi daha kolaydır.⁹⁶

Teslim öncesi mehrin helakına ve hasarına sebep olan üçüncü bir şahıs ise bu durumda kadın, kocasından veya olayın faili olan üçüncü şahıstan tazminat isteyebilir. Üçüncü şahıstan istemesi durumunda kocasının tazmin yükümlülüğü düşmüş olacaktır.

Mehir olan malda üçüncü bir şahıs mülkiyet hakkı iddia eder ve bunu ispatlarsa, kadın kocasından bu malın tazminini isteyebilir. Şayet bu durum mehrin bir kısmında tahakkuk etmişse malın mahiyetine göre hüküm değişir; mal mislî mallardan ise kadın kalan kısmını alır. Diğer kısmı ise koca tarafından kendisine ödenir. Mehir olan mal kıyemî mallardan ise kadın iki tercih arasında muhayyerdir. Birincisi, kocasından, mülkiyetinden çıkan kısmın kıymetini alır ve mülkiyetini ispatlayan üçüncü şahsa ortak olur. Böylece tamamını almış olacaktır. İkincisi ise, mehrin tamamının kıymetini kocasından alır. Bu durumda mehir olan malın kalan kısmındaki ortaklık hakkı kocanıdır.⁹⁷

Görüldüğü üzere mehrde meydana gelen hasar ve helak durumlarında tarafların haksızlığa uğramadan zararın giderilmesi esas alınmıştır. Mehrde ayıp veya kusur olarak ifade edilen değişiklikler için de yukarıda zikredilen hükümler geçerlidir. Bu ayıp, kusur ve helakın tabii afetlerden kaynaklanmasıyla mehir olan malın bizzat kendinden kaynaklanması arasında fark görülmemiş ve bu durumda da hükmün aynı olacağı ifade edilmiştir. Şu kadarı var ki, çok önemsiz sayılan kusurlardan dolayı mehir reddedilemez. Ancak mehir, mislî mallardan ise önemsiz kusurdan dolayı da kadın mehri reddedilebilir.⁹⁸

Şafiî mezhebinde konuya farklı bir yaklaşım sergilenmiştir. Tesmiye edilen mehir kıyemî mallardan ise ve kocanın elinde, teslim öncesi helak olmuşsa iki durum söz konusudur. Birincisi erkek teslim ettiği halde kadın teslim almamış olabilir. Bu durum satılan malın satıcı elinde bulunması gibidir. İkincisi ise kadına kocanın bizatihi teslim etmemesidir ki bu durumda tazmin gereklidir. Şayet tesmiye edilen mehir mislî mallardan ise ve aynı şekilde teslim öncesi helak olmuşsa tesmiye iptal edilir ve kadın için mehr-i misil gerekir, şeklinde bir hüküm konmuştur. Fakat Hanefilerin görüşüne benzer rivayetler de zikredilmektedir.⁹⁹

⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 75.

⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 70, 74-75; Kadri Paşa: Mad. 103

⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 74.

⁹⁹ Nevevî, *Minhâc*, III, 221-222.

Hanbelî mezhebinde ise akitle birlikte, mehir olan malın kadının mülkiyetine geçtiği, teslim öncesi ve teslim sonrası diye bir ayırımın olmadığı ifade edilmişti. Bu nedenle mehir artık mülkiyetin bir konusudur ve müstakil hükümleri yoktur.¹⁰⁰

4. Mehrin Düşmesi

Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre, zifaf ve sahih halvet öncesi boşanma dışında kalan ayrılmaların tamamı mehrin düşmesi ile neticelenir. Şafiî ve Hanbelî mezhebinde ise sadece kadından kaynaklanan ayrılmalarda mehrin düşeceği kabul edilmiştir.

Hanefî mezhebine göre mehrin tamamını düşüren sebepler şunlardır:¹⁰¹

Kadının İslâm'dan dönmesi veya kocası İslâm'ı kabul ettiği halde kadının reddetmesi.

Mehri kesinleştiren sebeplerden herhangi biri gerçekleşmeden önce kadının İslâm dininden çıkması ve ayrılma vaki olması.

Küfûv/denklik nedeniyle kadının velisinin evliliği feshetmesi.

Kadındaki bir ayıptan dolayı kocanın nikâhı feshetmesi.

Kısaca ilişkiden önce evliliğin feshini doğuran bütün hallerde mehrin tamamı düşer; çünkü boşama olmaksızın ayrılma, akdi feshetmek demektir. İlişkiden önce akdi feshetmek de mehrin tamamının düşmesini gerektirir.

Kadın, zifaftan önce veya sonra mehri karşılığında muhalea yapılmasını isteyebilir. Kadının teklifi üzerine erkek, mehrin karşılığında kadını boşamayı kabul ederse mehrin tamamı düşer. Şayet mehir kadına ödenmiş ise tekrar iade etmesi gerekir. Mehrin dışında başka bir mal karşılığında boşamayı kabul etmişse, kadının o malı vermesi gerekir ve mehir de düşer.

Buluğ muhayyerliği esnasında kadının nikâhı feshetmesi neticesinde de mehrin düşeceği kabul edilmiştir. Şöyle ki; baba ve dedenin dışında, herhangi bir velisi tarafından nikâhlanan küçük yaştaki kız, buluğ çağına geldiği zaman muhayyerlik hakkına sahiptir. Bu durumda nikâhın feshini tercih ederse mehrin tamamı düşer. Erkeğin buluğ muhayyerliğinde feshi tercih etmesinde de hüküm aynıdır.

Azat edilen cariye, köle olan kocasından ayrılmayı tercih ederse, zifaf gerçekleşmediği takdirde yine mehrin tamamı düşer. Çünkü ayrılma kendi fiilinden kaynaklanmıştır.

Hürmet-i musâhara nedeniyle ortaya çıkan ayrılmalarda yine mehrin tamamı düşecektir. Kadın, kocasının usûl ya da furû'undan biriyle, zifaf ve halvet öncesi hürmet-i musâharayı gerektiren bir fiilde bulunmuşsa, kocasından ayrılması gerekir ve mehrin tamamından mahrum edilir.¹⁰²

¹⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 746.

¹⁰¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 336.

¹⁰² Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 336.

Hanbelî mezhebi tarafından kabul edilen görüş ayrıntılı olarak kaynaklarında şu şekilde yer almaktadır:

Zifaf öncesi, kadından kaynaklanan her türlü ayrılık neticesinde mehrin tamamı düşer. Mesela; kadın Müslümanlığı kabul ettiği halde kocasının kabul etmemesi veya kadının İslâm'dan çıkması, süt emzirmesi nedeniyle bir haramlığın oluşması -kocasının henüz küçük olan başka bir eşini emzirmesi gibi- ve erkekteki bir ayıptan dolayı kadının isteği üzere hâkimin nikâhı feshetmesi gibi durumlar örnek olarak sayılabilir.¹⁰³

Sonuç

Kadın açısından bir sosyal güvence mahiyetinde olan mehirle ilgili davalarda da genellikle kadından yana bir tavır sergilendiği görülmektedir. Kadının hakkı olarak tespit edilen mehir konusunda ortaya çıkacak ihtilaflarda belirleyici kriter olarak mehir-i misil esas alınmıştır ki bu da kadının korunması ve gözetilmesi yönünde atılan bir adım olarak görülmelidir. Zira emsallerinden daha aşağı bir konuma gelmesine izin verilmemektedir. Mehirden meydana gelecek artışlarda ise yine kadının daha fazla öncelendiği görülmektedir. Hatta neredeyse teslim sonrası her türlü artış kadına ait olarak kabul edilmiş ve erkeğin bunlardan yararlanması daha sınırlı tutulmuştur. Hasar, kusur ve tazmin konularında da kadının mağdur edilmemesi öncelikli ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı mezheplerde ayrılmaya sebep olan tarafın mehirde mahrum edilmesi gibi bir yaklaşım olsa da genel kanaat kadının her zaman mehir hakkının korunması yönünde oluşmuştur.

Günümüz toplumlarında mehrin boşanmayı engelleyecek boyutlarda caydırıcı bir faktör olarak kullanılmasının yaygınlaşması halinde ne gibi sosyal sorunların oluşabileceği konusu uzmanlarınca tartışılmalı ve yeni evlenecek adaylara konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmelidir.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmet, "Başlık", *DİA*, 1992, V, 131-133.
 Askalânî, Ahmed b. Ali İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Kahire, 1407.
 Aydın, M. Akif, "Mehir", *DİA*, 2003, XXVIII, 389-391.
 Babertî, Muhammed b. Mahmud, *Şerhu'l-İnâye ale'l-Hidâye*, (Hidâye ile beraber), Mısır h. 1315.
 Bağdâdî, Kadı Abdulvahhab, *el-Me'ûnetü alâ mezhebi âlimi'l-Medîneti*, thk: Humeş Abdulhak, Mekke, trz.
 Behûtî, Mansur b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrut, 1983.
 Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-u İslâmiyye ve İstihlât-ı Fıkhiyye* Kamusu, Bilmen Yay. İstanbul, 1968.
 Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, (Fethu'l-bârî ile beraber), Kahire, h. 1407.
 Cezîrî, Abdurrahman, "el-Mehir", *Mecelletü'l-Ezher*, Cilt 8, Sayı 6-7, Kahire: 1937.
 Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya: Selçuk Üniv. Yayınları, 1988.
 Cürçânî, Ali b. Muhammed, *Ta'rîfât*, Beyrut, 1983.
 Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünen*, Kahire, 1988.
 Ebû Zehra, Muhammed, *el-Milkiyyetü ve nazariyyâtü'l-akdi fi's-şer'ati'l-İslâmiyyeti*, Kahire, 1977.
 Firûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed, *el-Kâmûsu'l-muhit*, Beyrut, 1987.
 Hindiyeye, Heyet, Fetâvâ el-Alemgiriyye (Hindiyeye), Mısır, h.1310.

¹⁰³ Mansur b. Yunus b. İdris Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrut, 1983, III, 88-89.

- İbn Abidîn, Muhammed Emîn, *Raddü'l-Muhtâr*, Kahire, 1979.
- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Kirnâtî, *Kavânînü'l-ahkâmi's-şer'iyye*, Beyrut, trz.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, Beyrut, trz.
- İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahit, *Fethu'l-kadîr*, Mısır, h. 1315.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *el-Muğni*, Mısır, 1972.
- İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed, *en-Nehru'l-fâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Beyrut, 2002, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Bahru'r-râik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*, Beyrut, 1993.
- İbnü'l-Esir, Mecdu'd-Dîn Ebu's-Saadât el-Mubarak b. Muhammed, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, Beyrut, trz.
- Kadri Paşa, el-Ahkâmu's-şer'iyye fi'l-ahvâlî's-şahsiyye, Dımeşk, trz.
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-sanâi'*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1986.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır, h. 1367.
- Merğînânî, Burhaneddin Ali b. Ebi Bekir, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, Mısır, h. 1315.
- Mustafa, İbrahim, *el-Mu'cemu'l-vasîf*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Mutahharî, Şehit Ayetullah Murtazâ, *Hukûku'l-mer' fi'n-nizâmî'l-İslâmî*, Arapçaya trc. Haydar el-Haydar, Kuveyt, trz.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-V, İstanbul, trz.
- Nemrî, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber el-Kurtubî, *el-Kâfi fi fikhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Mekke, 1987.
- Nesaî, Ebu Abdurrahman b. Şuayb, *Sünen*, (Suyûtî şerhi ve Sindî haşiyesi ile beraber), Kahire, trz.
- Nevevî, Muhyiddîn b. Şerîf, *Minhâc*, (Muğni'l-Muhtâc ile beraber), Mısır, 1958.
- Özcan, Abdullah, *el-Ecel fi akdî'l-bey'*, Dâru'n-Nevâdir, Beyrut, 2007.
- Sâbûnî, Abdurrahman, Şerhu Kavânîni'l-ahvâlî's-şahsiyye es-Sûrî, Dımeşk, 1989.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut, 1993.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâr şerhu Munteka'l-ahbâr*, Beyrut, h.1357.
- Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1993.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevra, *Câmi'u's-Sahîh*, Thk.: Muhammed Fuat Abdülbaki, Beyrut, trz.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Alfabetik İslâm hukuku ve Fıkıh İstılahları Kâmusu*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997.
- Zenâtî, Mahmut Selâm, el-İslâmü ve't-tekâlidü'l-kabeliyye fi İfrikyâ, Beyrut: 1969.
- Zeydân, Abdülkerim, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, Beyrut, 1993.
- Zühaylî, Vehbe, el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuhu, Dımeşk, 1989.
- <http://www.alarabiya.net/ar/saudi-today/2015/08/18>